

GEOSİYASİ REALLIQLAR FONUNDA HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN – TÜRKİYƏ ƏMƏKDAŞLIQ MODELİ

Hüseyn Hüseynli

Bakı Dövlət Universiteti, Bakı, Azərbaycan

e-mail: huseyn.huseynli@bsu.edu.az

DOI: 10.30546/2960-1967.2025.1.025

Xülasə. Məqalədə Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri Heydər Əliyevin Azərbaycan və Türkiyə arasındakı münasibətlərdə apardığı yorulmaz siyasi fəaliyyəti tədqiq edilmişdir. Tarixi faktlarla sübut olunmuşdur ki, Heydər Əliyev hakimiyyətə gəldiyi ilk dövrdən qardaş respublika ilə bütün sahələrdə (iqtisadi, siyasi, mədəni, hərbi) faydalı əməkdaşlığa çalışmış, Türkiyəni Azərbaycanın bir nömrəli müttəfiqinə çevirmişdir. Heydər Əliyevin Türkiyəyə, eyni zamanda müvafiq olaraq Türkiyə Cümhuriyyəti rəsmilərinin ölkəmizə etdiyi rəsmi səfərlər, burada aparılan müzakirələr, imzalanan müqavilələr və bunların gələcək inkişaf perspektivləri araşdırılmışdır. Ölkələrimiz arasındakı strateji əməkdaşlığın böyük siyasi fəaliyyət nəticəsində gündən-günə dərinləşməsi qeyd olunmuşdur. Məqalədə əsas mənbə kimi Heydər Əliyevin nitq və çıxışlarından, eyni zamanda müxtəlif müəlliflərin əsərlərindən istifadə olunmuşdur.

Açar sözlər: Heydər Əliyev, Türkiyə Cümhuriyyəti, Süleyman Dəmirəl, Əhməd Nejdət Sezər, Yıldırım Akbulut

Giriş

Azərbaycan və Türkiyə arasında münasibətlərin tarixi qədim və böyükdür. Bu münasibətləri formalaşdıran amillər ortaq kök, din, dil, adət-ənənə, mədəniyyət və dəyərlərdir. İllər əvvəl də tarixin çətin dövrlərində iki ölkə arasında mehriban qonşuluq və dostluq münasibətləri olmuşdur. 1918-ci ildə Türk Qafqaz İslam ordusunun Nuru Paşanın komandanlığı altında Bakını xilas etməsi bu qardaşlığın əyani göstəricisidir. Heydər Əliyev bu tarixi belə qiymətləndirmişdir: *“Türk ordusunun Azərbaycana, Bakıya gəlməsi, Azərbaycanı daşnakların təcavüzündən xilas etməsi hər bir azərbaycanlının qəlbində yaşayır. Azərbaycan xalqı həmin ağır dövrdə türk xalqının ona göstərdiyi köməyi heç vaxt unutmayacaqdır.”*

1920-ci ildə Sovetlərin Azərbaycanı işğal etməsindən sonra uzun illər ölkələrimiz arasında münasibətlər kəsilmişdir. Düzdür Azərbaycanda sovet rejimi qurulduqdan illər sonra 1967-ci ildə Türkiyənin baş naziri Süleyman Dəmirəl, 1969-cu ildə isə Türkiyə prezidenti Cövdət Sunay Azərbaycana səfər etmişdilər. Bu da qardaş respublikanın hətta çətin bir rejimdə olsa da Azərbaycana dəstəyinin bariz göstəricisi idi.

Əsas hissə

1991-ci il 18 oktyabrda Azərbaycan öz müstəqilliyini elan etdikdən sonra onu tanıyan ilk dövlət məhz Türkiyə Cümhuriyyəti oldu (red.-9 noyabr 1991-ci il). 1992-ci il yanvarın 14-dən iki ölkə arasında rəsmi olaraq diplomatik əlaqələr quruldu. Həmin vaxtdan Türkiyənin Azərbaycanda, bir qədər sonra isə Azərbaycanın Türkiyədə diplomatik nümayəndəlikləri quruldu. 1992-ci ildə Turqut Özalın ölkəmizə rəsmi səfəri bu münasibətlərin gələcək inkişafında mühüm rol oynadı.

1993-cü ildə Heydər Əliyevin Azərbaycan rəhbərliyinə gəlməsi ölkənin tarixi müqəddəratını həll etdi. O, Azərbaycanda siyasi sistemin, azərbaycançılıq ideologiyasının eyni zamanda ölkədə milli özünüdərk şüurunun formalaşmasının əsasını qoydu. Ümumiyyətlə bu gün ölkəmizin regionda və dünyada tutmuş olduğu lazımi mövqeyə və rola baxsaq görürük ki, burada Ümummilli liderin hakimiyyətə gəlməsindən sonra atdığı addımların nəticəsi var. Təbii ki, bir məqalə çərçivəsində böyük şəxsiyyətin yorulmaz fəaliyyətini əhatə etmək çətinidir. Çünki onun fəaliyyəti təkcə Azərbaycan coğrafiyası ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda regionu, Qafqazı, keçmiş SSRİ məkanını, Avropanın və Asiyanın bir çox ölkələrini də əhatə etmişdir. Burda təbii ki, onun uzun illər SSRİ rəhbərliyində təmsil olunması da mühüm rol oynamışdır.

Heydər Əliyevin 1993-cü ilin iyununda Azərbaycan Respublikasında hakimiyyətə qayıdırdan sonra Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlər sistemində layiqli yer tutmasında və dünya siyasətinə integrasiyasında, ölkəmizin siyasi-iqtisadi, elmi-texniki, mədəni-mənəvi maraqlarının formalaşdırılıb reallaşdırılmasında atdığı mühüm addımlar sırasında qardaş Türkiyə Cümhuriyyəti ilə münasibətlərin daha yüksək səviyyədə və etibarlı təməllər üzərində qurulmasına çox böyük önəm verməsi idi. Onun ifadə etdiyi *“Bir millət iki dövlət”* sitatı bunun ən mükəmməl ifadəsidir. Çox çətin bir dövrdə hakimiyyətə gələn Ulu öndər qısa zaman kəsiyində Türkiyəni Azərbaycanın bir nömrəli müttəfiqinə çevirdi. Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasının Prezidenti kimi Türkiyə Cümhuriyyətinə üç rəsmi, iki qeyri-rəsmi, on beş dəfə isə işgüzar səfər etmişdir [4].

Bu səfərlərdən ən önəmlisi hakimiyyətinin ilk illərində həyata keçirdiyi 1994-cü il 8-10 fevral rəsmi səfəridir. Səfər zamanı iki ölkə arasındakı münasibətlərdə dostluq mesajları verilmiş və Ermənistan əgər Qarabağın işğalına son qoymazsa Türkiyənin də öz sərhədlərini ermənilərə açmayacağı qərara alınmışdır [7, s.50]. Səfər zamanı Heydər Əliyevin Türkiyə Böyük Millət Məclisində etdiyi çıxış nəticəsində iki ölkə arasında parlamentlərarası əlaqələrdə yeni bir mərhələ formalaşmışdır. Çıxışı zamanı o, Türkiyə və Azərbaycan arasında qarşılıqlı əlaqələrin tarixində parlamentlərin xüsusi rolu olacağını vurğulamış, gələcəkdə bu əlaqələri daha da inkişaf etdirməyi tövsiyə etmişdir.

Bu rəsmi səfər iki ölkə arasında önəmli tarixi məsələlərin qəbulu, əməkdaşlığın gücləndirilməsi, qardaş münasibətlərin inkişafı baxımından yeni bir dönmənin başlanğıcı oldu. Çünki 9 fevral 1994-cü ildə qardaş ölkələr arasında tam 17 müqavilə imzalanmış oldu. Bu doğrudan da tarixi bir hadisə idi. Siyasi iradə ilə bağlanan bu müqavilələr tarixi, dini, etnik cəhətdən bir-birinə bağlı iki ölkəni daha da yaxınlaşdırdı. İki ölkənin bir-birinə nə qədər dəyər verdiyini dost və düşmənə göstərmiş oldu.

Müqavilələrdən biri *“Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası arasında dostluq və hərtərəfli əməkdaşlığın inkişafı barədə Müqavilə”*dir [2]. Müqavilədə çoxpartiyalı sistem, azad bazar iqtisadiyyatı, əsas insan hüquqları və azadlıqlar, demokratik hüquqi dövlət, iki ölkə arasındakı tarixi və mədəni əlaqələr, sülh, dostluq, təhlükəsizlik kimi məsələlər öz əksini tapmışdır.

1994-cü ilin 9 fevral tarixində iki ölkə arasında imzalanmış digər önəmli anlaşma *“Türkiyə ilə Azərbaycan arasında elmi, texniki, sosial, və iqtisadi sahələrdə əlaqələrin qurulmasına dair anlaşma”*dır. Bu müqavilə də digər müqavilələrin davamı kimi iki ölkə arasında yaxın dostluğu və müxtəlif istiqamətlərdə əməkdaşlığı, xüsusilə iki ölkə arasında ticarət dövriyyəsini inkişafını nəzərdə tutan müqavilə idi. Ümumilikdə Heydər Əliyevin 1994-cü il 8-10 fevral tarixindəki rəsmi səfəri çərçivəsində Türkiyə ilə imzaladığı bu müqavilələr iki ölkə arasında siyasi əlaqələrdən mədəni, elmi, humanitar, turizm, iqtisadiyyat kimi bütün sahələri əhatə edirdi. Bu müqavilələrdən sonra Azərbaycan regionda və dünyada güclü dövlət sayılan Türkiyənin dəstəyini daha yaxından qazanmış oldu və bu da ölkəmizin Qərbə integrasiyasını daha da sürətləndirdi.

Bildiyimiz kimi 18-19 oktyabr 1994-cü ildə Türkiyənin İstanbul şəhərində Türkdilli dövlətlərin iştirakı ilə keçirilən *“İstanbul Zirvə”* toplantısında Azərbaycan da iştirak etmişdir. Sammitdə Türkiyədən ulu öndər Heydər Əliyevə ciddi siyasi dəstək mesajları verilmişdir. Zirvə Türkiyə prezidenti Süleyman Dəmirəlin rəhbərliyi ilə keçirilmişdir. Zirvədə Azərbaycan prezidenti H.Əliyevlə yanaşı digər türkdilli dövlətlərin (Qazaxıstan, Qırğızıstan, Özbəkistan və Türkmənistan) rəhbərləri də iştirak etmişlər [9]. Bu toplantıdan sonra ölkələrimiz arasındakı münasibətlər daha da inkişaf etmiş, Türkiyənin Azərbaycana və hakimiyyətə dəstəyinin göstəricisi olaraq çoxsaylı rəsmi səfərlər həyata keçirilmişdir. 1994-ci ilin sonlarında o dövrdə Türkiyə Böyük Millət Məclisinin sədri Hüsəmettin Cindoruk 5 nəfərlik heyətlə Azərbaycana rəsmi səfər etmişdir. Daha sonra 1995-ci ilin aprelində Azərbaycan Milli Məclisinin təmsilçisi

üzvləri Türkiyədə səfərdə olmuşdur. Bu iki ölkənin parlamentlərarası münasibətlərinin gələcək inkişafı prepektivlərini şərtləndirmişdir.

Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində atdığı addımlarda qardaş Türkiyənin dəstəyini hər zaman hiss etmişdir. Təbii ki, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Heydər Əliyevin yorulmaz siyasi fəaliyyəti bu dəstəyi daha da artırmışdır. Türkiyə həm Birləşmiş Millətlər Təşkilatında, həm də ATƏT-in toplantılarında öz qardaş mövqeyini hər zaman açıq şəkildə nümayiş etdirmişdir. Türkiyə məhz Dağlıq Qarabağ probleminə görə Ermənistanla diplomatik münasibətlər qurmamış, eyni zamanda Ermənistana iqtisadi embarqo tətbiq etmişdir. Türkiyə rəsmi olaraq dəfələrlə Ermənistanla münasibətləri yalnız Qarabağ məsələsi ədalətli şəkildə və Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində həll olunduğu halda normallaşdıracağını bəyan etmişdir [1]. İnstitusional çərçivədə, beynəlxalq aləmdə Türkiyə Azərbaycana böyük dəstək vermiş, Qarabağ münaqişəsinin ədalətli həlli üçün çalışmışdır. Regionun digər güclü dövlətləri Rusiya və İranın Ermənistana dəstəyi fonunda Azərbaycanın tək olmadığını hər addımda hiss etdirmişdir. Bu dəstək ölkəmizin Qərbə integrasiyasına, Avropa ölkələri ilə münasibətlərin gələcək inkişaf perspektivlərinə rəvac vermişdir.

1997-ci ildə Türkiyədə Məsut Yılmazın hakimiyyətə gəlişindən sonra da ölkələrimiz arasındakı münasibətlər yüksələn xətlə inkişaf etmişdir. Bu dövrdə iki ölkə arasında dövlət rəsmiləri arasındakı rəsmi səfərlər zamanı iqtisadi münasibətlərlə yanaşı, Türkiyə-Ermənistan sərhəd qapısı (red.-Əlican sərhəd qapısı) kimi məsələlər də müzakirə edilmişdir. 1997-ci il 5-8 may tarixində ümummilli lider Heydər Əliyev Türkiyəyə ikinci dəfə rəsmi səfər etmişdir. Səfər zamanı dövlət rəsmiləri ilə keçirilən görüşlər, aparılan danışıqlar ölkələr arasındakı hazırkı münasibətlərin, eyni zamanda gələcək inkişaf prepektivləri baxımından xüsusilə faydalı olmuşdur. Səfər zamanı iki ölkə arasında strateji əməkdaşlığın dərinləşdirilməsi ilə bağlı müqavilələr imzalanmışdır. 1997-ci ilin martında TBMM-nin o zamankı başqanı Mustafa Kalemli öz nümayəndə heyəti ilə bərabər ölkələrimiz arasındakı parlamentar münasibətlərin inkişafı baxımından mühüm olan rəsmi səfərini həyata keçirmişdir.

1997-ci ildən Heydər Əliyevin ölkələrimiz arasındakı münasibətlərin inkişafı baxımından atdığı bu addımlar Türkiyə və Azərbaycanın strateji müttəfiqliyini şərtləndirmişdir. 1997-ci ilin mayında Azərbaycan və Türkiyə arasında “Strateji Müttəfiqlik Bəyannaməsi” imzalanmışdır [8, s.103]. Bu deklarasiyaya görə Azərbaycan neftinin Türkiyə üzərindən Avropaya nəqli, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı Ermənistanın Türkiyə tərəfindən qınanması, Ermənistanın bölgədəki hərbi qüvvələrinin qeyd-şərtsiz çıxması, Türkiyənin Ermənistana heç bir məhsul verməməsi kimi məsələlər iki ölkə arasında razılaşdırılmışdı. Türkiyə bu protokollarla Azərbaycan torpaqlarından çıxmayana kimi Ermənistanla heç bir münasibət qurmayacağını açıq şəkildə bəyan etmişdir.

1998-ci ildə Heydər Əliyev xalqın istəyi ilə yenidən prezident seçilmişdir. Bundan sonra da Türkiyə ilə münasibətləri daha da inkişaf etdirmək yolunda yorulmaz fəaliyyət göstərmişdir. ATƏT-in 1999-cu il İstanbul Zirvə toplantısında Türkiyə ilə bərabər Avropa ölkələri də Heydər Əliyevi dəstəkləmişlər. Çünki Heydər Əliyevin təklif etdiyi sülh siyasəti Qərbin xarici siyasəti ilə uzlaşırdı. Türkiyə də təbii ki, Azərbaycan rəhbərliyinin sülhsevər siyasətini dəstəklədiyini bildirmişdir. Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün ədalətli şəkildə bərqərar olması yolunda dəstəyini daima əsirgəməyəcəyini ifadə etmişdir.

Sonrakı illərdə də iki ölkə arasında dövlət və hökumət başçıları səviyyəsində rəsmi səfərlər və görüşlər davam etmişdir. 2000-ci il fevralın 7-də TBMM sədri Yıldırım Akbulutun Azərbaycana səfəri zamanı, iki ölkənin parlamentinin rəhbərləri arasında müzakirələrin təməl mövzusu Qərbdəki bəzi dövlətlərin parlamentlərinin “Qondarma Erməni soyqırımını” tanıması olmuşdur. Hər iki ölkənin rəsmiləri bunu tanıyan bəzi Qərb ölkələrinə qarşı sərt bəyanatlar vermişlər. 2000-ci ildə Türkiyə prezidenti Süleyman Dəmirəl Azərbaycana səfər etmişdir. Daha sonra 2000-ci il 11-12 iyul tarixlərində Türkiyənin o vaxt yeni seçilmiş prezidenti Ahmet Necdet Sezər Azərbaycana rəsmi səfər etmişdir. Prezident seçildikdən sonra ilk səfərini

Azərbaycana etməsi, Türkiyə Prezidentinin ölkəmizə və siyasi rəhbərliyə göstərdiyi diqqətin nəticəsi idi. Türkiyə Sezer dönəmində də Azərbaycanın daima yanında olduğunu hər platformada dilə gətirmişdir. Onun dövründə 2001-ci ildə İstanbulda təşkil olunan “Türkdilli dövlətlərin Zirvə toplantısında” öz dəstəyini Heydər Əliyevlə görüşündə açıq ifadə etmişdir.

2001-ci il 12-17 mart tarixində Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev Türkiyəyə növbəti rəsmi səfərini etmişdir. Bu səfər də ölkə başçısının digər səfərləri kimi ölkələrimiz arasında siyasi, hərbi, iqtisadi və digər sahələrin inkişafına təkan vermişdir. Türkiyənin dövlət rəsmiləri ilə aparılan müzakirələrdə qeyd olunan sahələrin hazırkı vəziyyəti və inkişaf perspektivləri hərtərəfli müzakirə edilmişdir. Azərbaycanın təbii qazının Türkiyəyə nəql edilməsinə dair bağlanan saziş qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq siyasətinin inkişafı baxımından xüsusi ilə mütərəqqi addım idi. Xronoloji olaraq Heydər Əliyevin, dövlət rəsmilərimizin, eyni zamanda Türkiyə prezidentlərinin qarşılıqlı səfərlərinə nəzər saldıq. Heydər Əliyevin hakimiyyəti dövründə reallaşan bu tarixi görüşlər dostluğa, qardaşlığa, ikitərəfli faydalı ticarət, iqtisadi, mədəni, hərbi, siyasi əməkdaşlıqlara söykənirdi. Heydər Əliyevin qeyd etdiyi kimi *“1993-cü ilin yayından başlayaraq, Türkiyəyə münasibətdə də xarici siyasət kursunda ciddi dəyişikliklər edildi və Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərində keyfiyyətə yeni bir mərhələ başlandı. Bu gün Türkiyə Azərbaycanın ən etibarlı müttəfiqidir. Rəsmi səfərlər zamanı iki ölkə rəhbərləri arasında mühüm sənədlər imzalanmışdır. Azərbaycan Türkiyə münasibətləri iki qardaş xalqın mənafələrinə xidmət etməklə yanaşı dünyada və bölgədə sülhün və əmin-amanlığın bərqərar olmasına öz töhfəsini verir”* [5].

İki ölkə arasında iqtisadi sahədə bu tarixi zaman kəsiyində çoxşaxəli əməkdaşlıqlar qurulmuşdur. 1994-cü ilin sentyabrında imzalanmış “Əsrin müqaviləsində” “Türk petrolları” şirkəti də təmsil olunmuş və önəmli tərəfdaşlardan biri olmuşdur. Ümumilikdə Azərbaycanın imzaladığı beş önəmli müqavilədə (Bakı-Tbilisi-Ceyhan, Azəri-Çıraq-Günəşli, Şahdəniz, Kürdaşı, Araz-Alov-Şərqi) Türkiyənin payı vardır. 2007-ci ildə Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəmərinin istifadəyə verilməsi ölkələrimiz arasındakı iqtisadi əməkdaşlığı daha da möhkəmləndirmiş oldu. 2010-cu ildə isə Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə Türkiyənin BOTAS şirkəti arasında Azərbaycan qazının Türkiyəyə və Avropaya nəqli barədə müqavilə imzalandı [6, s.118-119]. Bunlar eyni zamanda iki ölkə arasında enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasında mühüm rol oynayan amillərdir. Xarici investisiyaların həcmində də qardaş respublika digər ölkələrdən fəqlənir. O dövrün statistikalarına nəzər salsaq, Türkiyə şirkətlərinin qoyduqları sərmayə çox böyük rəqəmlərlə ölçülür. Heydər Əliyevin dövründə iqtisadi əməkdaşlıq sahəsində ölkələrimiz arasında 23 sənəd imzalanmışdır. Ölkələrimiz arasında münasibətlərin inkişafındakı xidmətləri, eyni zamanda bölgədə, regionda həmişə sülhün sabitliyini təşəkkülündə göstərdiyi xidmətlərə görə Heydər Əliyev 1997-ci ildə Türkiyənin “Dövlət nişanı”, 1999-cu ildə isə Beynəlxalq Atatürk Sülh Mükafatına layiq görülmüşdür. Bununla yanaşı o, dəfələrlə Türkiyənin ayrı-ayrı media orqanları tərəfindən “İlin adamı” seçilmişdir.

2000–2003-cü illər Azərbaycan üçün daxili sabitliyin möhkəmləndirilməsi və xarici siyasətdə balanslı kursun davam etdirilməsi ilə səciyyələnirdi. Bu dövrdə Heydər Əliyev Türkiyə ilə əlaqələrin prioritet xarakter daşdığını dəfələrlə vurğulamışdır. Onun təşəbbüsü ilə yüksək səviyyəli qarşılıqlı səfərlər intensivləşdirilmiş, strateji məsələlərdə birgə mövqelər formalaşdırılmışdır.

2000-ci ilin iyun ayında Türkiyə Prezidenti Ahmet Necdet Sezerin Bakıya rəsmi səfəri və həmin ilin noyabrında Heydər Əliyevin Ankaraya səfəri münasibətlərin yeni mərhələyə keçidini simvolizə edirdi. Bu səfərlər zamanı tərəflər arasında bir sıra sənədlər imzalanmış, Dağlıq Qarabağ münaqişəsində Türkiyənin Azərbaycana verdiyi siyasi və diplomatik dəstək bir daha təsdiqlənmişdir. Heydər Əliyev beynəlxalq təşkilatlarda da Türkiyə ilə ortaq fəaliyyətə xüsusi önəm verirdi. İƏT, TÜRKSÖY və BMT çərçivəsində Türkiyə-Azərbaycan əməkdaşlığı gücləndirilmişdir.

Heydər Əliyevin Türkiyə ilə münasibətlərin strateji səviyyəyə çatmasında enerji siyasəti mühüm rol oynayırdı. Xəzər hövzəsi neft və qaz ehtiyatlarının dünya bazarına çıxarılmasında Türkiyənin tranzit ölkə kimi seçilməsi həm iqtisadi, həm də geosiyasi baxımdan böyük əhəmiyyət daşıyırdı. Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə hazırlanan və 2002-ci ildə təməli qoyulan Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac neft boru kəməri Azərbaycan neftinin Gürcüstan və Türkiyə üzərindən Aralıq dənizinə çıxarılmasını təmin edən nəhəng layihə idi. Bu layihə yalnız iqtisadi deyil, eyni zamanda siyasi və təhlükəsizlik baxımından da əhəmiyyət daşıyırdı. Heydər Əliyev bu layihəni həyata keçirməklə:

1. Azərbaycanın iqtisadi müstəqilliyini möhkəmləndirdi;
2. Türkiyə ilə strateji tərəfdaşlığı gücləndirdi;
3. Rusiyadan asılılığı azaltmış;
4. Qərbi dünyası ilə inteqrasiyanı dərinləşdirdi.

Bu layihə eyni zamanda ABŞ və Avropa İttifaqının dəstəyini qazandı və regionda yeni enerji dəhlizlərinin əsasını qoydu.

Nəticə

Heydər Əliyevin prezidentliyi dövründə Azərbaycan–Türkiyə münasibətləri keyfiyyətə yeni mərhələyə qədəm qoymuşdur. Onun uzaqgörən siyasəti və prinsipial mövqeyi nəticəsində iki ölkə arasında yalnız siyasi deyil, iqtisadi, mədəni və hərbi sahələrdə də dərin əməkdaşlıq qurulmuşdur. “Bir millət, iki dövlət” ideyası bu münasibətlərin əsas fəlsəfəsini təşkil etmiş və real siyasətə çevrilmişdir [3, s.172]. 1994-cü ildə imzalanmış 17 mükavilə ilə iki ölkə arasında əməkdaşlığın hüquqi əsası möhkəmləndirilmiş, xüsusilə siyasi, iqtisadi və mədəni sahələrdə əlaqələr sürətlə inkişaf etmişdir. Bu dövrdə Heydər Əliyevin Türkiyəyə etdiyi rəsmi səfərlər və qarşılıqlı diplomatik fəaliyyət, dövlətlərarası münasibətlərin institusional təməllər üzərində qurulmasına səbəb olmuşdur. Xüsusilə Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft boru kəməri layihəsi ilə enerji sahəsində əməkdaşlıq strateji səviyyəyə yüksəlmişdir. Bu layihə Azərbaycanın iqtisadi müstəqilliyini gücləndirməklə yanaşı, regionda geosiyasi tarazlığı dəyişdirən mühüm amil olmuşdur.

Heydər Əliyevin diplomatik söyləri nəticəsində Türkiyə beynəlxalq təşkilatlarda daima Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəkləmiş, Ermənistanla münasibətləri Qarabağ münaqişəsinin həllindən asılı vəziyyətdə saxlamışdır. Bu isə Azərbaycanın maraqlarının qorunmasında əhəmiyyətli rol oynamışdır. Ümumilikdə, Heydər Əliyev dövründə qurulan Türkiyə–Azərbaycan münasibətləri bugünkü strateji tərəfdaşlığın təməlini qoymuşdur. Bu əlaqələr təkcə iki ölkə arasında deyil, bütövlükdə türk dünyasında əməkdaşlıq modelinə çevrilmişdir və bu siyasi irs bu gün də uğurla davam etdirilir.

Ədəbiyyat

1. Azerbaijan.com. (2012). Enerji kaynaklarının nakli stratejisi. https://www.azerbaijans.com/content_1030_tr.html
2. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti. (2021, İyun 16). Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında Şuşa Bəyannaməsi. <https://president.az/az/articles/view/52122>
3. Baskın Oran (2013). Türk Dış Politikası. Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar. Cilt 3, 2001-2012, İstanbul, 889 s.
4. Heydər Əliyev İrsi. (1994). Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Türkiyə Cümhuriyyətinə ilk rəsmi səfəri (8–11 fevral 1994-cü il). <https://lib.aliyev-heritage.org/az/44726128.html>
5. Heydər Əliyev İrsi. (2011). Azərbaycan - Türkiyə münasibətləri. <https://lib.aliyev-heritage.org/az/4610295.html>

6. Salmanlı Z. (2007). 1991 sonrası Türkiyə-Azərbaycan ilişkileri. Gazi Üniversitesi, Ankara, 312 s.
7. Tağıyev E. və Qasımov K. (2010). Dağlıq Qarabağ, reallıqlar və miflər. Qarabağ dünən, bu gün və sabah. 9-cu elmi konfrans materialları, Bakı, s.45-51.
8. Tolga Gürler. (2015). Azərbaycan – Türkiyə İlişkileri (1991-2003) siyasi, askeri, sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan. Nevşehir, 220 s.
9. Turkicstates.org. (2014). History of Organization <http://www.turkkon.org/icerik.php>

HEYDAR ALIYEV AND THE AZERBAIJAN–TURKEY COOPERATION MODEL IN THE CONTEXT OF GEOPOLITICAL REALITIES

Hüseyn Hüseynli

Baku State University, Baku, Azerbaijan

The article explores the tireless political efforts of the National Leader of the Azerbaijani people, Heydar Aliyev, in shaping and strengthening the relations between Azerbaijan and Turkey. Historical evidence confirms that from the very beginning of his leadership, Heydar Aliyev pursued productive cooperation with the brotherly Republic of Turkey across all key sectors - economic, political, cultural, and military - ultimately transforming Turkey into Azerbaijan's primary strategic ally. The article examines Heydar Aliyev's official visits to Turkey, as well as reciprocal visits by Turkish Republic officials to Azerbaijan, the discussions held during these meetings, the agreements signed, and the prospective developments stemming from these interactions. Particular emphasis is placed on the deepening of strategic cooperation between the two countries as a result of sustained and purposeful political activity. As main sources, the article draws upon Heydar Aliyev's speeches and public addresses, in addition to works by various scholars and authors.

Keywords: Heydar Aliyev, Republic of Türkiye, Suleyman Demirel, Ahmet Nejdett, Sezer, Yıldırım Akbulut

ГЕЙДАР АЛИЕВ И МОДЕЛЬ СОТРУДНИЧЕСТВА АЗЕРБАЙДЖАН–ТУРЦИЯ В КОНТЕКСТЕ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ РЕАЛИЙ

Гусейн Гусейнли

Бакинский государственный университет, Баку, Азербайджан

В статье исследуется неустанная политическая деятельность Общенационального лидера азербайджанского народа Гейдара Алиева в укреплении и развитии отношений между Азербайджаном и Турцией. Исторические факты подтверждают, что с самого начала своего руководства Гейдар Алиев стремился к всестороннему и взаимовыгодному сотрудничеству с братской Турецкой Республикой в экономической, политической, культурной и военной сферах, превратив Турцию в главного стратегического союзника Азербайджана. В статье подробно рассматриваются официальные визиты Гейдара Алиева в Турцию, а также визиты представителей Турецкой Республики в Азербайджан, проведенные переговоры, подписанные соглашения и перспективы дальнейшего развития двусторонних отношений. Особое внимание уделяется углублению стратегического сотрудничества между двумя странами, которое стало возможным благодаря последовательной и целенаправленной политической деятельности. В качестве основных источников в статье использованы речи и выступления Гейдара Алиева, а также труды различных авторов и исследователей.

Ключевые слова: Гейдар Алиев, Турецкая Республика, Сулейман Демирель, Ахмет Неждет Сезер, Йылдырым Акбулут

Daxil oldu: 10.03.2025

Çap edildi: 10.06.2025